

Tusnádylászló

Garibaldi ante Portas

Hannibál ott állt a kapuk előtt, és ha továbblép, Európa történelme örökre megváltozik. Az egyik perugiai professzorom a Trasimeno-tó mellett idézte fel ezt az eseményt, és a legtermészetesebbnek tartotta, hogy ha akkor Róma végleg összeomlik, akkor ő nem beszélne velünk olaszul – senki sem beszélne olaszul. Attila ott állt Róma kapui előtt. Valamiért nem haladt tovább. Talán azért nem, mert azzal az odaérkezéssel küldetését teljesítette. Európa belátta, hogy Attila Isten ostora, épp ezért a korábbi életformát nem szabad folytatni, mert az a végső pusztulást hozza magával.

Garibaldi végül is megállt Róma kapuinál, de fizikai valójában, eszméinek teljességével nem juthatott be az Urbsba, a városba, jóllehet 1394 év széttagolódás után az egységes nemzetet ő teremtette meg. De az új olasz állam az ő világától sok mindenben idegen módon jött létre. A hatalom képviselői közül többen cserbenhagyták azokat, akik Garibaldi mellett a vértüket ontották a közös hazáért. Nagy átmenet kezdődött. Volt, akiben az igazi és egységes nemzet tudata még csak csírájában volt jelen. Garibaldi igazi nemzete a közös és önzetlen nagy egység volt. Olyan szent és egyedüli valóság, amelynek seholy másutt nincs párja. Az ő megálmodott egységes hazáját olyan csodálatos áramlás hatotta volna át, amelyben a megalázottak és megszorítottak is magasba emelhetők volna a fejüket. Végre érezhetők volna, hogy van emberi méltóságuk. A szabadság eszméjének a nevében a hatalom képviselői a jognak és a kötelességnek új és csodálatos egységét, szent szövetségét teremtették volna meg. Mindenkinek joga lett volna tehetségét kibontakoztatni, de a tanulás, az önkitaljesedés egy szakasza után kötelessége lett volna hazáját szívével és lelkével szolgálni, munkájával segíteni.

Az olasz nép egyszerű fiai a nagy történelmi események során itták Garibaldi szavát, hittek benne, tűzbe mentek érte és az általa képviselt megújított, igazivá tett hazájukért. Népmesei hősként tisztelték. A remény volt a számukra. Ő volt az, aki egy másik teret, egy másik időt mutatott meg nekik: az igazság terét, az igazság idejét. Azt a világot, azt a nemzetet, azt a hazát, amelyben végül a jónak kell győznie.

A történelem a tények szigorú sorjázása. Fenti gondolataimmal, megállapításaimmal látószólag ezt tagadom. Nem találom a helyes utat? Dante népe hű önmagához: olykor nem ismeri a lehetetlent. Ez jellemzi Velence vízre épített palotáit, a bérceken pihenő kolostorokat, várakat, az utolérhetetlen művészi remekeket.

Garibaldi a természet vadvirága volt, ugyanúgy, mint Petőfi. Amit a hazájáért tett, az ugyanúgy egyedüli és szinte felfoghatatlan, mint Petőfi léte. Mindkettejük fő erénye az egyszerűség volt. Bántalmazásban, lenézésben is hasonló okok miatt volt részük. A hatalmasak közül sokan megvetik az ilyen embert. Nem fogják fel szellemiségének a nagyságát. Hogy értenék meg az igazát? Mily különös, hogy a természet vadvirágáról nem jut

az ember eszébe a gaz, hiszen az épp a földművesek fő ellensége, megnehezíti azok életét. Több évezredes kemény munkának az okozója. Hány és hány ember koptatta el az életét miatta. Mindez igaz, de a magyar földműves szemlélete épp ezen beidegződés háttérét emeli ki: „Az anyaföldnek a gaz az édes gyermeke, a vetemény csak mostoha.” – hirdeti ősi közmondásunk. Vigyázzunk! Elődeink nem a parazita-létet dicsőítették, csak arra hívták fel a figyelmet, hogy a természet nélkülünk is létezett; nagyon jól megvolt, és meg kell becsülnünk magunkat. Az ember több tízezer év során nemesítette a gyomokat, míg vetemény lett belőlük. Élnünk kell. Munkánk értelmét nem kell megtagadnunk, de látnunk kell a természet rendjét; abba gondolkodás nélkül, károsan nem szabad beavatkoznunk. Azok bánnak mostohán a természettel, akik ezt elfelejtik, és azokat is gyűlölik, akik tisztelik az ősi gyökereket, akik nem vesztik el a fejüket annak a nagy „lehetőségnek a láttán”, hogy az ember bármit megtehet a természettel és azokkal, akik a hatalmától függenek.

Garibaldi sok mindenben hasonlított a népmesei hősökre. A legcsodálatosabb mégis az, hogy az olasz lét lényegét, mély gyökereit ő értette meg a legjobban. A különleges nagy álmodók, álmodozók elég gyakran hasonlítanak a népmesei hősökre, de nem mindegyikükből lesz Giuseppe Garibaldi. Életrajzát akár Robinson szavaival is kezdhette volna: „Gyermekkoromban mindennél jobban a tengert szerettem.” Szülei papot szerettek volna neveltetni belőle, de népét a rabságból váltotta meg. Tizenöt évesen búcsút mondott a szárazföldnek. Ettől fogva tizenkét évig szinte megszakítás nélkül járta a tengert. Hajója Tasso lenyűgöző szépségű hősnőjének, Clorindának a nevét viselte. A kereskedelmi utak egyik végpontja Tagonrog volt. Orosz matrózokkal, görög szabadsághősökkel, török iga alatt nyögő több nép fiaival ismerkedett meg. Ám a legjelentősebb az volt a számára, hogy Giuseppe Mazzini eszméivel is találkozott. Felkereste az olasz nép apostolát. Az Ifjú Itália számára egy hónap alatt ezer összeesküvőt szervezett. Forradalmi munkáját genovai matrózként is folytatta. Egy felkelés szervezése miatt menekülnie kellett. Halálra ítélték: ekkor jelent meg a neve először az újságokban.

Tevékenységét Dél-Amerikában folytatta. Katonai tehetsége itt bontakozott ki. Hatévi szolgálat után Argentínában obsitót kért. Kilencszáz szarvasmarhával jutalmazták szolgálatait. Az állatok nagy részét elorozták, sok veszendőbe ment, de őt ez nem zavarta, hiszen ekkor találta meg élete legnagyobb szerelmét, és egy kis államnak, Uruguaynak lett a megcsodált hőse, reménycsillaga. Szerepe volt abban, hogy a falánk, nagyobb országok ezt a kis hazát nem tudták elnyelni, bekebelezni. Tizennégy évig volt távol hazájától. Sóvár szeme a végtelen habokon, hullámokon túlra, Itália felé tekintett. Mazzini hívei szállították és terjesztették a csodálatos híreket róla, és így történt az, hogy a népek tavaszára akkora híre lett az olaszok között, hogy hozzá mérhető olasz katonai tehetség nem volt a közgondolkodás szerint.

A gögös osztrák herceg, Metternich kancellár fennhangon hirdette, hogy az olaszoknak nincs közös hazájuk, hiszen „Itália csupán földrajzi fogalom”. Az egységes haza megteremtésére még a mohácsi vész előtt gondolt Machiavelli. A nyelvi egység terén a legfontosabb lépést viszont már Dante megtette. Ily roppant nagy idő után végre felcsillant a remény: a régi álom valóra válik. Nem véletlenül kapta Garibaldi hajója a *Speranza* (Reménység) nevet. Őt már Uruguayban két világ hőségnek nevezték. Kiváló gazdasági érzékkel teremtette meg nagy utazásának a feltételeit. Hazaszeretetének végtelen lobo-gása kísérte az előkészületeket. 1848. április 15-én felszedhették a hajó horgonyait, és

1 tudomány és társadalom

a *Speranza* kifuthatott a nyílt, szabad vizekre. Garibaldi a nyár első napján lépett olasz földre. Jelképesnek is tekinthetjük ezt a pillanatot, hiszen 1394 év után minőségi változás következett be az olasz nép életében: olyan érlelődés, teljesség ígérete, amelyhez hasonlót leginkább a reneszánsz nagyjai éltek meg lelkükben. Ők tehetségük, kiváló képességeik miatt lehettek lelkileg szabadok. Bár a földi hatalmasságok nemegyszer őket is porig alázták. Megaláztatásban lesz majd épp elég része Garibaldinak is. De szelleme a legnagyobb elődökhöz áll közel.

A történelem zezugos labirintusaiban most nem időzhetünk. A magyar vonatkozásból is csak azt villantom fel, hogy Zichy Ferdinánd, az osztrák katonai megszállók vezére, kiűrtette Velencét, és ott megszülethetett a köztársaság. Ám az olasz szabadság csillaga egyre hanyatlott. 1848 júliusában Károly Albert szárd király kénytelen-kelletlen fogadta Garibaldit Roverbellóban, de semmi feladatot sem bízott rá. Csak azt közölte vele, hogy a hadügyminisztertől kérjen utasítást. Az viszont elhagyta Torinót, mire Garibaldi megérkezett. Az olasz szabadsághős napokig zárt ajtókat talált. Amikor végül a belügyminiszter megnyitotta előtte az ajtaját, a királyi hatalom képviselője azt tanácsolta neki, hogy menjen Velencébe kalózvezérnek. Ő ehelyett Milánóba ment Mazzinihez. Megpróbáltatások sora várt rá. Katonákat toborzott szép számban, de Milánó sorsa, már az ő megérkezése előtt eldőlt. Radetzky marsall visszatért. „Hú volt önmagához”: a szervezkedés elfogott képviselőit, gyanúsítottjait úgy lövette agyon, hogy a kivégzést az áldozatok családtagjainak is végig kellett nézniük. Feleségek, gyermekek lelkébe égett bele az iszonyú jelenet, és az ott izzott bennük emésztő fájdalommal, nem enyhülő keserűséggel.

Garibaldi Rómába indult. De a szabadság csillaga ott is hanyatlott. Négyezer hívével kiűrt az ostromgyűrűből. Mint bűnözők ellen indítottak hajtóvadászatot a szabadság megszállott harcosai után. Az egyszerű nép a felelősségre vonástól nem rettenve segítette az üldözötteket. Garibaldi várandós felesége a viszontagságos utat nem bírta, megbetegedett és meghalt. A hősök töredék csapata elérte a Szárd Királyságot. 1849. szeptember 5-én Chiavariban léptek a szabadnak látszó hazai földre. La Marmora tábornok Genovában értesült a fejleményekről. Piemont egykori hadügyminisztere Garibaldi ellen letartóztatási parancsot adott ki. Így várt rájuk annak a független kis országnak a képviselője, amelyik majd „ajándékba kapja” minden idők egyik legcsodálatosabb szerepét, de nem azt kell nézni, hogy méltó volt-e erre a szerepre, hanem azt, hogy itt szellemi óriások, mesébe illő hősök alakítottak történelmet. Az alélt, elcsigázott, gyászától lesújtott emberre, Garibaldi-ra itt meghurcolás és kitoloncolás várt. Az irigység, az ellenszenv, a hősnek a rendkívüli és egyedüli tehetségnek szólt. Némi mentség persze van. Egy kicsi független állam nem húzhatott ujjat az állig felfegyverzett hatalmasságokkal. Ám már ekkor is világos volt, hogy a forradalmárok véráldozata kellett, de köztársasági elveiket a szárd-piemonti hatalom képtelenségnek tartotta. Választani kellett: szülessen meg az egységes olasz állam, mint királyság, vagy minden maradjon a régiben. Garibaldi már korábban döntött. Neki az olasz haza egysége, függetlensége volt a legfontosabb. Ezért ajánlotta fel szolgálatait a királynak, ezért tűrte a megaláztatásokat. Jóval később, 1859-ben, a villafrancai béke után nem nyugodott bele a gyalázatos döntésbe: III. Napóleon és II. Viktor Emánuel megegyezett Ferenc Józseffel Velence sorsáról, hogy az osztrák kézben marad. Ezzel Magyarország reményei is csökkentek, hiszen a mi szabadságunknak a sorsa a lagúnák fővárosához kötődött.

Mazzini változatlanul ragaszkodott elveihez: polgári szabadságjogok, nemzeti függetlenség, egységes olasz köztársaság. Ezek az eszmék dobogtatták Garibaldi szívét is, de újra és újra látnia kellett, hogy a teljes magvalósulásnak nincs meg a kellő alapja. Tudott vární már korábban is. Most is ezt cselekedte. Több országban bolyongott. Londonban találkozott Kossuth Lajossal. 1855-től fő tartózkodási helye Caprera szigete volt. Az olasz egységesítési törekvések szerencsésen egybeestek III. Napóleon nagyhatalmi terveivel. Ráadásul Cavour ügyesen politizált, és kedvező pillanatban segítette meg a törököket a krími háborúban. Így alkalma adódott arra, hogy a tárgyaló nagyhatalmak képviselőivel egy asztalhoz üljön, és az olasz kérdést felvesse. A solferinói és a magentai győzelem azt sugallta, hogy nincs megállás: szabad az út Velence felé. Kossuth Lajos ily reményeket táplált magában, amikor III. Napóleonnal tárgyalt. De a császár ekkor már megtorpant. Célját különben is elérte: a kért olasz területeket megkapta. Garibaldi ekkor vesztette el szülővárosát, Nizzát: az is az „oda ajándékozott” területekhez tartozott. Elkeseredetten és óriási erővel toborzott katonákat. Ő volt az a nagy olasz, aki legtovább ragaszkodott ahhoz, hogy Magyarországot megsegítse. Királyi katonák fogták el. Amikor a nekünk tett ígéretére hivatkozott, II. Viktor Emánuel azt válaszolta, hogy Garibaldi csak egy van, és még Olaszország sem egységes, és nem szabad.

A száműzetés ideje ekkor nem tartott sokáig. A hivatalos politikai körök felléptek ugyan Garibaldi fegyvergyűjtési mozgalma ellen (egy újabb szabadságharcra számítva egymillió fegyvert akart felhalmozni), de képtelen tervét olyannak tekintették, mintha nem tudnának róla. Monte Cristo vagy Jókai hősei sem vállalkoztak volna nagyobb vakmerőségre: 1088 (de talán 1089) katona 1860. május 5-én összegyűlt a genovai kikötőben, hogy két hajón Szicíliába menjen, és a Bourbon uralom alatt élőket szabaddá tegyék. A hajók május 6-án hagyták el a genovai partokat. A legendássá lett katonák *I Mille (Ezrek)* néven vonultak be a történelembe.

Akik látták a partról, joggal tartottak attól, hogy öngyilkosoktól búcsúztak el, hiszen a kettős Szicíliai Királyságot százhuszezer katona védte és erős tengeri flottával rendelkezett. Gondterhelt volt Garibaldi is, mert tudta, hogy egy komoly csatához több és jobb fegyverek kellene. Vannak, akik azt állítják, hogy a hajóra szállás nagy nyüzsgésében véletlenül maradtak a komoly, nagy erejű fegyverek a parton, de ezt Garibaldi katonai múltja, a hadi tevékenységeinek gondos előkészítése kizárja. Inkább arról van szó, hogy a Szárd Királyság képviselői, hivatalos felelősei azt a látszatot is el akarták kerülni, hogy segítik Garibaldit „kalandos” tervében. Fegyver viszont kellett. Egy ember volt a hajón, aki némi reményre adott okot: Türr István, Garibaldi szárnysegéde. Tudták róla, hogy a beszédnek, a meggyőzésnek igazi művésze, ezért remélték, hogy a közelben lévő királyi helyőrség fegyvereit meg tudja szerezni. A rendkívüli tehetségű magyar szabadsághős szenvedett a tengeri betegségtől, de partot érve, remekül teljesítette küldetését. Erős flotta várta az elszánt utazókat Szicília északi partjainál, ezért Garibaldi a nyugati partot tekintette biztonságosabbnak. Veszély itt is volt. Az egyik hajót találat érte, de a marsalai partraszállás sikerült.

Hajón már nem távozhattak, és Palermóból háromszoros túlerővel indultak el a Bourbonok hatalmát védő katonák, hogy a kis csapatot felszámolják. Calatafímire emlékezett Garibaldi a legszívesebben. A helyzet oly reménytelennek látszott, hogy Bixio azt javasolta, vonuljanak vissza. „Hová? Itt most vagy megteremtjük Itáliát, vagy meghalunk.” – válaszolta a parancsnok.

1 tudomány és társadalom

Itáliát megteremtették. A történeteknek, hősi eseményeknek könyvtárnyi irodalma van. Garibaldi ott áll a kapu előtt, és azok is, akik vele együtt a jövőt alakították. Olyan plakátok jelentek meg róla, amelyekről sugárzik krisztusi küldetése. Az egyházzal ugyan hadilábon állt, de akik a szavát hallgatták, hittek neki. Ígéreték! A lelkeket átható titokzatos áramlás. Az ember boldogsága – mégpedig úgy, hogy nincs egyedül, mert mindenkinek megadatott ez az érzés. Ott árad ez a láthatatlan zene a svájci Alpoktól Szicílián túlra – Lampedusa szigetéig. Ez volt a vágy, ez volt a cél, a nagy remény. Az 1088 emberből ötszázán ezért áldozták életüket, és a szegény, földhöz ragadt, szerencsétlen kétkezi munkások is. A harcok idején éppen aratás volt. A termés, az élelem kellett a családoknak. Ez az első. Emberfeletti erő kellett ahhoz, hogy belássák, most fontosabb dolguk van, egyedüli a tét: Itália megszületik-e, vagy sem. Szicília szegényei, megaláztatottai és megszorítottai megértették, hogy a születő haza az első számú létük, mert minden megváltozik. Lesz jog, igazság és élet. Ezért volt természetes az, hogy a képeken Garibaldi a Megváltó hasonmásaként jelent meg.

Az aratás véget ért. Eljött az ősz. Garibaldi Türr Istvánnal együtt Nápolyból irányította a szabaddá lett területek életét. Néhány hónap alatt a mai Olaszország egyharmada lett szabad: kilencmillió ember. A Szárd Királyság óvatoskodó politikájával erre a tette magától aligha lett volna képes. Ám az Egyházi Államot a franciák védték. II. Viktor Emánuel már korábban az egész Olaszország királyának fogadta el a torinói országgyűlés. Türr István és Garibaldi olykor-olykor Magyarország megsegítésére is gondolt – az új és immáron tekintélyes hatalom birtokában is, de a diplomácia gépezete egyre őrli a reményeket.

A harcok legyőzhetetlen mesékbe illő hőse 1860. október 26-án Teanóban találkozott II. Viktor Emánuellel. Így köszöntötte: „Üdv az első olasz királynak!” „Üdv a legjobb barátomnak!” – felelte az uralkodó. Garibaldi belátta, ha ragaszkodik eredeti elveihez iszonyú polgárháborút robbant ki. Inkább az önkéntes száműzetést választotta. 1860. november 9-én elindult Caprera szigetére. Majd 1862-ben a „közvetítők” meggyőzték arról, hogy eljött a végső csata ideje, önkénteseivel Aspromontéba érkezett, és a királyi csapatok sortüze várta. Egy évig mankót kellett használnia. La Speziába vitték. Varignano erőd börtönében helyezték el. Kilenc hadihajó őrizte. Mégis megszökött.

Lassan peregtek az évek. Garibaldi gazdálkodott, az ő tragédiája ott zajlott, a habokon túl. A népek tavaszának szabadságeszméi kiköltöztek a hősök temetőibe. Az élet ment tovább. A porosz-osztrák háború új helyzetet teremtett. III. Napóleon hatalmának a leépülése „jó” alkalom volt arra, hogy a diktatórikus rendre épülő új haderő először mutassa meg méregfogát. A bajba jutott francia vezetés az annyira nem kívánt személynek, Garibaldinak a segítségét kérte. A porosz megszállók ellen egyedül ő nyert csatát. Bismarck dührohamot kapott, amikor ezt a hírt meghallotta. Elfogató parancsot adott Garibaldi ellen. Két világ hőstét ketrecbe zárva akarta Berlin utcáin végigvitetni.

Párizs elfoglalása egy új és nagy katonai hatalom világra szóló eseménye volt. Erre az alkalomra írta Brahms *Győzelmi énekét*. Alázatos szavakkal ajánlotta Vilmos császárnak. „Alleluja” – zeng gátlástalanul az ének Brahms remekművében. Giuseppe Verdi viszont úgy nyilatkozott, hogy ő Garibaldi előtt térdet hajtana. 1870-ben a körülmények úgy hozták, hogy Róma Olaszország fővárosa lett. Óriási ünnepek zajlottak. Az Urbs új urai arra vigyáztak: Garibaldi nevét nehogy az ajkukra vegyék. Ő minden hódító háború ellen tiltakozott ekkor. 1871-ben a franciákat azért segítette, mert a hazájuk volt veszélyben.

Akiket korábbi véráldozattal Róma uraivá tett, lehet, hogy épp az ő tetteitől részegedtek meg: úgy érezték, hogy harctéren nincs lehetetlen: afrikai hódításokra készülődtek. Garibaldi még az évjáradékot sem fogadta el tőlük. Megélt a saját munkájából. 1876-ban úgy remélte, hogy némi változás történt, és ekkor már elfogadta az évjáradékot. Caprera szigetéről egyre ritkábban mozdult ki. Gazdálkodott és írt, míg egészsége megengedte. Három regény maradt utána, meg francia és olasz nyelvű versek.

1882. június 2-án villámcsapásként terjedt el a hír: Giuseppe Garibaldi meghalt. Az emberek önkéntelenül rohantak ki, az utcákra, a terekre: annak a szellemét keresték, aki többet akart adni nekik, mint amennyit valaha is ember adhatott. Szót kerestek. Isteni üzenetet. Zengjen az akár emberi ajakról. Bolognában zsúfolásig telt meg az a színház, amelyben Giosué Carducci volt a szónok. Rögtönzött beszédét gyorsírással jegyezték le. Költői szavak idézték az elhunyt örök értékeit. Carducci magyar szót is használt. Legendás honvédeinket anyanyelvünkön nevezte meg, és az erdélyi szittyós, zombékos, mocsaras helyen eltűnt nagy költőnk neve is elhangzott: Petőfi és Garibaldi szelleme így kapcsolódott össze.

A tavaly kétszáz éve született Giuseppe Garibaldi egyesítette kedves és rendkívüli értékekkel bíró népét, de szelleme még most is Róma kapui előtt áll és vár. Akik értik őt és szeretik, azoknak lelkében jelen van az olasz haza, amelyben annyira hitt. Teste megjelent Rómában. Szobra fent a Gianicolo magasán, de a márványban nem az van jelen, aki hajdan megjelent Róma kapuinál, akiben a szabadság végzettszerűen testesült meg. Ott, fent a diadalmas eseményt fejezi ki, a független állam megszületésének örömét. Szellemiségének teljes befogadására azonban sem hazája, sem a mai, természettől elidegenedett, lélek nélküli Európa nem érett meg.